

Försvarets Historiska Telesamlingar

Projektdokument

Försvarsradio 100 år

Arne Larsson

John Hübbert och Owe Lindqvist sätter upp skylten.

Den ursprungliga idén till utställningen togs på ett FHT-FV beredningsmöte 10-11/11 2016. På mötet diskuterades hur vi skulle kunna visa upp elektronikutrustningar och också kunna få ett bestående värde av detta.

Göran Kihlström föreslog att vi skulle kunna ställa ut Transportabel markradio på regementets dag vid ledningsregementet i Enköping. Förslaget mottogs positivt och Ove Lindqvist argumenterade för att göra en videoinspelning av utställningen som kunde finnas på FHT hemsida för framtiden.

En gemensam FHT aktivitet hade varit planerad till Väddö men fått ställas in med anledning av lågt visat intresse. Förslaget nu var att ha en gemensam radioutställning för hela FHT.

På ett FHT styrgruppsmöte november 2016 blev det en längre diskussion om förslaget att ha en för hela FHT gemensam radioutställning 2017-18 istället för Väddö besöket. Flertalet av deltagarna var positiva till förslaget. Beslut skulle tas på kommande styrgruppsmöte januari 2017. På detta styrgruppsmöte diskuterades en gemensam FHT aktivitet som ”stormöte på Väddö”, ”studieresa till olika museer” eller ”TMR-projektet”, ordföranden beslutade att prio skulle vara TMR-projektet. Kostnaderna för Tmr-projektet skulle redovisas under nästa styrgruppsmöte i maj 2017.

Beskedet från styrgruppen togs som klarsignal för att starta upp projektarbetet och en projektgrupp bildades med följande personer:

- **Göran Kihlström** projektledare samt armémateriel
- **Arne Larsson** biträdande projektledare, FV-mtrl samt protokollförare
- **Hans-Ove Görtz** kontakt mot uppdragsgivare och FVM, ansvar för budget samt kontakt med FHT-M
- **Anders Gustafsson** kontakter med LedR samt ansvar för logistik
- **Roland Plan** Armémateriel
- **Lars Höök Tmr-fordon**
- **Ingemar Andersson** layout för uppställningen och presentationen med planscher av funktion, fordon och radioutrustningar
- **Carl-Henrik Walde** radioteknik.

Under 2017 och 2018 hölls ett antal arbetsmöten, företrädesvis i Enköping, där först utställningens innehåll beslutades och därefter detaljerna.

Utställningen fick namnet ”Försvarsradio 100 år” och skulle belysa radioutvecklingen inom marinen, armén och flygvapnet med en inomhusdel med radioutrustningar samt en

utomhusdel med transportabel radio Tmr. Vidare skulle kortfattat den allmänna radioutvecklingen, svenska radioindustrier och vissa radiopionjärer inom försvaret tas med.

För att kunna besluta om vilka utrustningar som skulle visas var det angeläget att dels bestämma inomhuslokal för radioutrustningarna och utomhusplats för fordonen och dels vilken utrustning som var representativ för de gångna 100 åren. Det visade sig inte vara så enkelt. Först anvisades gymnastiksalen för inomhusutställningen som var ett utmärkt val. Utomhusutställningen skulle vara på planen vid gymnastiksalen som också var ett bra val.

Den 23/6 2018 kom beskedet att regementets dag skulle hållas på regementets område på den norra sidan av E 18 där stora ytor fanns och inomhusutställningen skulle vara i en "länkhall" vid en stor betongplatta där fordonen kunde placeras. Efter inspektion av "länkhallen" konstaterades att det var ett lämpligt och bra alternativ och att betongplattan var mycket lämplig som uppställningsplats för fordonen.

Men! Den 22/8 kom beskedet att lokalen inte fick användas utan att tre tält skulle sättas upp på betongplattan för inomhusutställningen. Alla planscher var beställda och vi fick trots ansträngningar inte fram information om tältens dimensioner före att tälten sattes upp under utställningsveckan. Flera av de personer som var berörda trodde att storleken på planscherna (format B0 1000*1414 mm) var för stora men när tälten var resta så visade det sig att formaten var perfekta.

Under mitten av 2017 var inriktningen att få fram vilka utrustningar som var representativa och tillgängliga för att presentera radioutvecklingen inom försvaret under de gångna 100 åren. Upplistingen var klar till september 2017 och genom den materiellista som FHT tidigare gjort upp fanns uppgifter om var utrustningarna fanns.

För inomhusutställningen fanns huvuddelen av radioutrustningen hos Flygvapenmuseet där ett möte hölls den 20 september 2017. Lånelistan presenterades och förslaget om utlåning togs emot positivt. Kravet var att radioutrustningarna skulle förvaras på ett säkert sätt och att de under utställningen inte skulle kunna beröras av besökare.

Det första radiosambandet flyg-mark utfördes 1916 med sändare och mottagare som tillverkats av AGA. Mottagaren fanns hos Tekniska museet och sändaren hos en privatperson. Mottagaren hade varit utställd på Telemuseum (på tekniska museet) och efter Telemuseums nedläggning blivit magasinerad. Kontakt togs med Tekniska museet där man mycket väl kände till enheten men där man efter ett drygt halvår återkom med beskedet att den inte kunde hittas. Olika metoder togs till för att försöka spåra den och i slutet av juni 2018 meddelades att den hittats i ett magasin under en benämning som inte var helt riktig. Mottagaren och en kohärmottagare som använts av marinen lånades välvilligt ut.

Försäkringsfrågan diskuterades ingående och sågs ett tag som olöslig och som i ett negativt scenario kunna stjälpa hela utställningen. Då de flesta av föremålen ej kan ersättas kunde inga försäkringsbelopp sättas, kontakter togs med försäkringsbolag som inte kunde komma med några lösningar. Transportföretagen har egna försäkringar och Ledningsregementet som statlig instans tar inga försäkringar. Vi måste alltså tillse att utrustningarna transporteras och förvaras på betryggande sätt. Flygvapenmuseum och Tekniska museet insåg detta och satte kravet på projektgruppen att ha säkra transporter och att ha utrustningen i säkert förvar.

Den privatperson som har flygplanssändaren kontaktades och han var först positiv till att låna ut den till utställningen. Veckorna före utställningen kom en begäran om försäkring som inte kunde lösas från militärt håll. Olika alternativ diskuterades men inget kunde accepteras varför den inte kunde lånas ut. Mycket synd då den hade varit en av utställningens höjdpunkter.

Flertalet av de transportabla markradioutrustningarna fanns hos Teleseum i Enköping eller i Valla förrådet. Från FHT fordonsdel i Arboga lånades en Tmr-IX som med en hastighet av 30 km/tim för egen motor kördes fram och tillbaka mellan Arboga och Enköping! I Linköping, vid FVM, pågick restaurering av två radiofordon (RK-01 C/R) till PJ-21 systemet och de blev färdiga till utställningen och transporterats till Enköping.

Radioutrustningarna för armén och marinen fanns vid Teleseum i Enköping och i Vallaförrådet och var därför lätta att få fram till utställningen. Besök gjordes vid KA-museét i Karlskrona och där konstaterades att den transportabla utrustning som funnits var helt skrotad och kunde inte visas.

En av de stora aktiviteterna kring utställningen var videoinspelningen som för framtiden skulle dokumentera försvarets radioutrustningar. Inspelningen var tänkt att göras av Combat Camera som fanns på regementsområdet. Kontakt togs via mellanhänder under 2017 och en formell hemställan lämnades in under sommaren 2018 och allt kändes bra med denna viktiga del ända tills att besked kom några veckor före utställningen om att de inte hade möjlighet. Det var en svår motgång som löstes genom att Ingemar Anderssons son och en kollega till sonen åtog sig inspelningen som utfördes på ett utomordentligt bra sätt.

Ingemar Andersson hade gått igenom och ensat koncepten till planscherna. De stora planscherna i B0 format hade lagts ut för tryckning hos en firma i Norrköping som besöktes den 21 augusti 2018. Det var imponerande att se fototekniken, hur snabbt som en stor plansch kunde tryckas samt den höga kvalitén. Våra planscher såg mycket bra ut och de var klara för omgående leverans. A3 planscherna hade Ingemar själv tagit fram och nu var alla planscherna framtagna och redo för leverans till Enköping på Ingemars kärra. Sammanlagt blev det 80 planscher.

Följande utrustningar visades i tältet:

Armén

- 1 Watts bärbar radiostation m/28
- Kärradio 30 W kr m/29
- Radiostation 400 (Ra 400)
- Radiostation 100 (Ra 100)
- Radiostation 120 (Ra 120)
- Radiostation 140 (Ra 140)
- Radiostation 195 (Ra 195)
- AKSA
- Truppradio 8000 (Ra 180/480)

Flygvapnet

- Kohärmottagare
- Mottagare m/16
- Mottagare Fr m/17
- Flygradio Fr 90
- Sändare m/17
- Sändare Ms 20
- Mottagare M4k
- Flygradio m/27
- Flygradio Fr typIII
- Flygradio Fr-V
- Flygradio Fr-8
- Flygradio Fr-21
- Flygradio Fr-28

Marinen

- Radiostation Ra-800

Följande Mobila radioutrustningar visades:

Armén

- Radioterrängbil 936 med Radiostation 620 (Ra 620)
- Ltgb 939 med Radiostation 630 (Ra 630)
- Radioterrängbil 911
- Radioterrängbil 915 (populärt kallad Suggan)
- Radioterrängbil 1112
- Stabsterrängbil 935
- Stabsterrängbil 1313
- Radioterrängbil 9033
- Radiolänkterrängbil 1312

Flygvapnet

- Transportabel markradio Tmr IX
- RK-01 C/R Sändarterrängbil
- RK-01 C/R Mottagarterrängbil
- Transportabel markradio Tmr 20
- Transportabel markradio Tmr 30
- Transportabel markradio Tmr 40
- Transportabel radiostation Tmr-90/T

Bilder på utrustningarna, funktioner och teknisk data framgår av ”Planscherna” som bifogats slutrapporten

Vecka 40 var utställningsveckan som började med samling måndagen den 1/10 2018 och avslutning måndagen den 8/10. Login för flertalet av FHT gruppen var befälshotellet Mariberg på regementet med frukost kl. 07.00, lunch kl. 11.00 och middag kl. 16.45, allt detta i regementets matsal. Första dagen ägnades åt att sortera planscher, sätta ihop resteranade glasskåp och packa upp utrustningarna från Flygvapenmuseum. Dessa utrustningar hade varierande form och endast ett fåtal fick plats i de glasskåp som köpts från IKEA. Enligt kravet från långivarna skulle utrustningen skyddas mot beröring under utställningen. Enheterna fick mätas upp och ritningar gjordes för att få skydden optimalt tillverkade. Tre företag i Enköping kontaktades av vilka ett kunde åta sig att ta tillverka skydden.

På tisdagen restes de emotsedda tälten. En pluton värnpliktiga skötte resning. När tältens form kunde överblickas togs beslut att sätta ihop de tre tälten på längden till ett tält. Tyvärr så stod ett reservkraftverk i vägen vilket inte hindrade resningen av tälten. När reservkraftverket äntligen flyttats beordrades plutonen att dela upp sig på varsin sida om tälten. Med kommandot ett, två lyft lyfte alla samtidigt och tälten bars fram till sin slutliga plats. Som gammal signalist blev man imponerad. En kvinnlig värnpliktig uttryckte hur tråkigt det var att resa och flytta tält. Det visade sig att tälten var mycket bra och att de stora B0 skyltarna passade in perfekt mellan stolparna.

Tälten var resta, hopmonterade och flyttade.

På onsdagen bars borden för utrustningarna in och Göran K och Arne L bestämde hur utrustningarna skulle placeras. Snören spändes upp på sidorna och över borden varefter Göran K och Jan Flodin satte upp planscherna.

Planscherna passade in perfekt mellan tältens sektioner.

På torsdagen transporterades utrustningarna till tältet och placerades ut på de förutbestämda platserna. Det blev många turer med våra personbilar då vissa enheter kunde vara ömtåliga och tunga. Radiomottagarna hämtades från Tekniska museet i Stockholm och plexiglasskydden från företaget i Enköping. På torsdagskvällen var det mesta klart och arbetet hade följt tidsplanen.

*Hans-Ove Görtz, Owe Lindqvist och Hans Bruno
bär fram en tung radiosändare från 1923*

*Göran Kihlström och Arne Larsson
bär in IKEA glasskåpen*

På fredagen kom flera av fordonen som transporterats eller för egen motor tagits sig fram till Enköping. Uppställningen av dessa leddes med van hand av Anders Gustafsson. För inomhusutställningen återstod finliret med att justera placeringen av planscher och utrustningar.

En koktross hade satts upp för att servera ärtsoppa till besökarna på lördagen och som värmdes upp med att bjuda manskapet på god pyttipanna med ägg på torsdagslunchen.

Koktrossen som lagar Pytt i panna åt oss

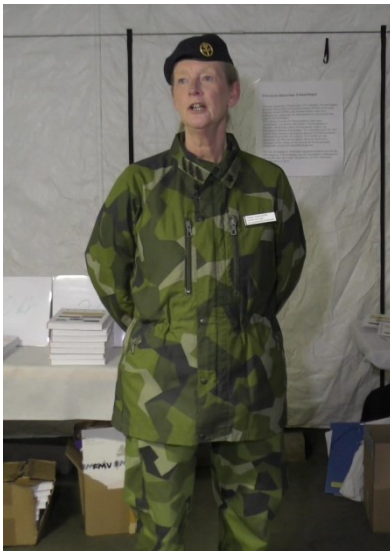
Allt var uppställt till fredagsvällen

Senare på fredagskvällen kvällen hölls en gemensam middag i regementets mäss där de som varit med och iordningställt utställningen deltog. FHT fordonsgrupp från Arboga bidrog efter middagen med dragspelsmusik.

Tommy Johansson, Kenneth Andersson, Jonas Hellström, Bjarne Andersson, Lars Höök

Lördagen den 6 oktober 2018, nu var det den stora utställningsdagen efter två års förberedelser. Tidig väckning, ingen frukost och uppställning i tältet. Kl. 09.00 skulle de speciellt inbjudna VIP-gästerna anlända och Brigadgeneral Anna Eriksson öppna utställningen i tältet. Till invigningen hade en inbjudan sänts till bl a försvarets kamratföreningar i Mälardalsområdet. Många besökare hade infunnit sig i tältet och Brigadgeneralen höll ett bra och kärnfullt tal.

Brigadgeneral Anna Eriksson inviger utställningen varefter Göran Kihlström tar vid

Efter invigningen kl. 11.00 öppnade regementets dag för besök av allmänheten. Solen sken men vinden var litet kylig. 5000 besökare kom under dagen och vårt tält var välfyllt, delvis kanske av anledningen att det var värme i tältet.

Owe Lindqvist dirigerade besökarna i tältet så att de gick åt rätt håll och i tältet informerade Göran Kihlström om marinens och arméns radioutrustningar och Arne Larsson och Owe Lindqvist om flygvapnets utrustningar.

FHT veteranen 99-åriga Sven-Ewert Sörelius satt vid ett bord längst in i tältet och visade upp modeller på de plasthyddor som han var med och tog fram under 60-talet samt delade ut den biografi om honom som FHT tagit fram.

Längst in i tältet fanns också en TV på vilken Hans Bruno rullande visade följande filmer:

- Från Gnist till Fjärrskrift
- Vaxholm radio
- Milosamband
- Upprättande grupp RAL

Sven-Ewert Sörelius och TV-hörnan

För utställningsbesökarna hade sex dokument tagits fram som fanns tillgängliga vid utgången för besökarna att ta med sig.

- Svenska försvaret och radioindustrin.
- Radioutvecklingen inom den svenska armén
- Radioutvecklingen inom den svenska marinen
- Radioutvecklingen för det militära flygsambandet
- Första radiosambandet Flyg-Mark
- Utbåtsradio, Ernst Alexandersson och världsarvet SAQ i Grimeton

Hans Bruno hade redigerat några av dokumenten och gjort dem alla klara för tryckning på FMV Printcenter. Dock skulle FMV Printcenter ersättas av Grafisk Produktion, vilket gjorde att vi fick begära in nya prisuppgifter och då Grafisk Produktion samtidigt höll på att installera sig i till viss del nya lokaler, blev det stressigt att få fram dokumenten i tid, men det löste sig och dokumenten fick denna gång hämtas hos Grafisk Produktion på Lidingövägen, samtidigt som det var extra bevakning denna dag och Hans Brunos bil fick genomsökas innan inpassering genom grindarna.

Dagen till ära hade tre personer ur FHT tagit på sig sina historiska uniformer och kamratföreningar visade upp sig i gamla munderingar.

Tre soldater och Svenska Lif Compagniet

Utomhus presenterade Ingemar Andersson, Roland Plan, Lars Höök, Gillis Sjö, Jan Flodin med flera fordonen. De tilldrog sig stort intresse från stora och små.

Radiostation Tmr-IX konkurrerade med stridsvagnen i popularitet hos dom yngsta.

Gillis Sjö visar Rk-01 C/R och Lasse Höök Tmr-IX

Ingemar Andersson förevisade Tmr-20 och Roland Plan Tmr-30

Kl 17.00 stängde utställningen och besökarna lämnade regementsområdet och för vissa startade nedmonteringen och hemresan. Flertalet av FHT:s personal stannade kvar och hade en gemensam middag i regementets mäss där det serverades hamburgare och öl.

På söndagsmorgonen startades den stora nedtagningen med att flytta ut utrustningarna och packa de radioenheter som skulle transporteras till museer och förråd utanför regementet. Planscherna togs ned och beslut togs om att armé och marindelarna förvaras hos Teleseum samt även plexiglasskydden och IKEA skåpen. Flygvapenplanscherna fraktades av Hasse Bruno och Hans-Ove Görtz på söndagen till Trevapen i Stockholm för att läggas in i FHT arkiv. Det var inte så enkelt som man trott med anledning av att deras inpasseringskort inte gällde under helger. Det innebar att Hasse Bruno fick ta de 50 planscherna till sitt garage för att vid senare tillfälle ta de till Trevapen.

Kvar på regementet på söndagskvällen var Arne Larsson och Anders Gustafsson som under eftermiddagen och tidig kväll sett till att allt packats och avslutats. Nu intogs resterna från torsdagskvällens middag och varsin öl samt konstaterande att resultatet av utställningen var mycket positivt och att Teleseum satts på kartan som ett kompetent museum.

Måndag morgon den 8 oktober och frukost i en relativt tom matsal. I bilen fanns de två mottagarna till Tekniska museet och den betydligt större och tyngre Radio 90 som skulle lämnas på Trevapen. Åtta dagar på ett regemente som 80-årig pensionär var slut, det hade varit mycket trevligt och positivt men också tröttande.

Slutord

Det frivilliga arbetet på FHT, med den föränderliga planeringen och omplanering i sena skeden, hade gett nya erfarenheter och minnen men ärligt ska skrivas att någon ny utställning av denna omfattning lär få dröja.